

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024
Астана**

УДК 001

ББК 72

G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001

ББК 72

G99

ISBN 978-601-7697-07-5

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2024**

Балалардың рөлге ене отырып, берілген сөйлем немесе тіркестерді барынша дұрыс айтылуына септігін тигізеді.

Сонымен, шетел тілін меңгеруде сөйлеу стратегиясы дұрыс орын алуы үшін, мәліметті жеткізуде көңіл күйге ене білу және сол көңіл күй арқылы ойды жеткізе білу керек. Бастауыш кезеңнен ағылшын тілін оқытуда осылай эмоциялық аспектіге назар аударылса, оқушылардың табиғи ортада сөйлесуге дайындығы арта түседі. Сонымен қатар, ағылшын тілінде қысқа эпизодтарды қолдану барысында, сөйлеу стратегиясымен қатар, эмоциялық –экспрессивті реңктер де тез қабылданып отырады.

Е.В. Ключев коммуникативті тактиканы шынайы тілдік өзара әрекет ету үдерісіндегі практикалық жолдарының жиынтығы ретінде қарастырады, коммуникативті ниет жиынтығымен сәйкестендіреді. Сонымен, мақсат тілдік стратегиямен, ал ниет –тактикамен анықталады.

Диалогты дұрыс уйрету үшін, оны оқыту бірліктерін дұрыс пайдалана білу қажет. Реплика, диалогтық жұп (инициативтік және реактивтік репликадан тұратын), диалогтың құрылымдық-мағыналық типтері (мысалы, өтінішті білдіруді үйретуде тек қана келісу емес, өтінішті орындаудан бас тарту, өтінішті орындауға альтернативті нұсқа ұсыну), сөйлеу әдебінің формулалары сияқты бірліктер әр түрлі жағдаятқа дайындауға негіз болады [6]. Сөйлеу стратегиялары экстралингвистикалық факторларға жатады және олар шеттілдік құралдарды функционалдық сипатта іріктеп алуға жол ашады. Сондықтан, сөйлеу стратегияларын уәждемелік құралдар ретінде қолданғанда оқушылардың шетел тілінде диалогты меңгеру ғана емес, олардың функционалдық сауаттылығы арта түсетіні дау туғызбайды.

Қолданылған әдебиет тізімі

1. Орыс тілі және сөйлеу мәдениеті: Оқу құралы / редакциясы В.И. Максимов. - М., 2001 ж
2. Якобсон Р.О. Избранные работы. – М., 1985. – 294 с.
3. Коммуникативті стратегиялар мен коммуникативті тактикалардың құрылымдары// <https://kznews.kz/bilim/kommunikativti-strategijalar-men-kommunikativti-taktikalardyn-qurylymdary/>
4. Dr. Turgay DÜĞEN Dr. Perizat YERTAYEVA Dr. Meder SALIEV VII. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТҮРКІ ӘЛЕМІ ЗЕРТТЕУЛЕРІ СИМПОЗИУМЫ (20-23 Қазан 2020 Нийде) 2020 NİĞDE
5. Ben Wetz, Diana Pye. English Plus, Grade 6 Student's Book. Oxford University Press. 2018
6. Булатбаева К.Н. Учебный лингводидактический словарь (для функционально-коммуникативного аспекта обучения). – Нур-Султан: ИП «Булатов А.Ж.», 2020 г. – 74 с.

УДК 930.8

СӘКЕН СЕЙФУЛЛИННІҢ ШЫҒАРМАЛАРЫНДА ТОПОНИМДЕРДІ ЗЕРТТЕУ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ МӘДЕНИ МҰРАМЕН БАЙЛАНЫСЫ

Давлетова Салтанат Есенгалиевна

salt77@list.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ филология факультеті
8D02310-Білім беру бағдарламасының 1 курс докторанты
ғылыми жетекшісі-ф.ғ.д., профессор А.Е.Біжкенова

Топонимдер тілдік және мәдени мұраның бөлігі ретінде әдебиетте маңызды рөл атқарады. С. Сейфуллиннің еңбектерінде олар Қазақстанның тарихы мен мәдениетін бейнелейтін маңызды элемент ретінде әрекет етеді.

Қазақ әдебиетінің көрнекті қайраткері Сәкен Сейфуллиннің әдеби шығармалары қазақ халқының бай мәдени мұрасы мен тілдік әртүрлілігінің тұрақты айғағы болып табылады. Сейфуллин прозасы мен поэзиясының байлығын құрайтын көптеген элементтердің ішінде топонимдерді стратегиялық қолдану ғылыми зерттеуге лайық ерекше қызықты аспект болып көрінеді [1].

Бұл мақалада Қазақ әдебиеті контекстіндегі лингвистикалық, мәдени және әдеби маңыздылығына терең үңіле отырып, Сейфуллин шығармашылығында топонимдердің қолданылуын зерттеуге әрекет жасалды.

1894 жылы Ресей империясының Ақмола губерниясында дүниеге келген Сәкен Сейфуллин 20 ғасырдың алғашқы онжылдықтарында қазақ әдебиетінің көрнекті қайраткері болды. Оның әдеби мансабы Қазақстан көшпелі қоғамнан Кеңес өкіметі тұсындағы модернизацияланатын ұлтқа ауысқан кезде терең әлеуметтік, саяси және мәдени қайта құрулар аясында өрбіді. Мәдени жаңғыру мен тілді сақтаудың жақтаушысы ретінде Сейфуллин өз шығармаларын ұлттық бірегейлік, әлеуметтік әділеттілік және мәдени мақтаныш тақырыптарымен толтыра отырып, қазақ әдебиетінің даму траекториясын қалыптастыруда шешуші рөл атқарды.

Сейфуллиннің әдеби үлесі кеңінен танылғанымен, оның мәтіндеріндегі топонимдердің нәзік рөлі Академиялық ғылымда жақсы түсінілмеген күйінде қалып отыр. Топонимдер немесе географиялық атаулар көптеген тарихи, географиялық және мәдени ақпаратты кодтайтын лингвистикалық белгілер ретінде қызмет етеді. Сейфуллин шығармаларында топонимдердің қолданылуын зерттей отырып, бұл зерттеу олардың семантикалық қабаттарын, баяндау функциялары мен тақырыптық резонанстарын нақтылауға тырысады. Сонымен қатар, Сейфуллиннің қазақ әдебиетінің неғұрлым кең контекстінде топонимдерді қолдануын қарастыра отырып, бұл талдау Орталық Азияның әдеби дәстүрлеріндегі тілдің, мәдениеттің және бірегейліктің өзара іс-қимылын тереңірек түсінуге ықпал етуге арналған.

Бұл зерттеудің негізгі мақсаты-Сейфуллиннің прозасын, поэзиясын және эссесін қамтитын әдеби корпусындағы топонимдерге жүйелі талдау жүргізу. Оның жұмысында кездесетін топонимдерді каталогтау және санаттау арқылы бұл талдау қолдану заңдылықтарын, тақырыптық бірлестіктер мен стилистикалық артықшылықтарды анықтауға бағытталған. Сонымен қатар, бұл зерттеу Сейфуллиннің топонимдерді таңдауы 20 ғасырдың басындағы қазақ қоғамының дамып келе жатқан ландшафтына жарық түсіре отырып, неғұрлым кең мәдени және тарихи контекстті қалай көрсететінін зерттеуге бағытталған.

Мысал: Сейфуллиннің "Қызыл ат" романында басты кейіпкердің көшпелі даладан шулы Алматы қаласына саяхаты Қазақстанда 20 ғасырдың басында болған кең ауқымды әлеуметтік өзгерістерді көрсетеді. Пейзаждар мен қалалық жерлердің жарқын сипаттамаларымен Сейфуллин дәстүр мен қазіргі заман арасындағы қарама-қайшылықтарды түсіріп, ауыл мұрасы мен қалалық прогресс арасындағы шиеленісті көрсетеді [2].

Сейфуллиннің қазақ әдебиетіне қосқан үлесі кеңінен танылғанымен, оның шығармаларындағы топонимдердің ерекше рөлі салыстырмалы түрде зерттелмеген күйінде қалып отыр. Топонимдер баяндаудың тарихи және мәдени контекстін түсінуді ұсына отырып, мәдени және географиялық ақпаратты кодтайтын лингвистикалық маркерлер ретінде қызмет етеді. Сейфуллин мәтіндерінде топонимдердің қолданылуын талдай отырып, ғалымдар қазақ әдебиетіндегі тілдің, мәдениеттің және бірегейліктің күрделі өзара іс-қимылы туралы тереңірек түсінік ала алады.

Сейфуллиннің "Айша" шығармасында басты кейіпкердің есімі тек жеке идентификатор ғана емес, сонымен қатар қазақ фольклорындағы белгілі бір географиялық орынды білдіретін топоним болып табылады. Осы топонимнің символдық резонансының арқасында Сейфуллин шығарманы мәдени маңызы бар қабаттармен толтырып, қазақ мәдени санасында терең резонанс тудыратын махаббат, жанқиярлық және табандылық тақырыптарын тудырады [2].

"Жамбыл" әңгімесінде бас кейіпкердің есімі қазақ ақыны мен философының тарихи тұлғасына сілтеме жасап қана қоймай, қазіргі Қазақстандағы Жамбыл аймағының топонимі

ретінде қызмет етеді. Осы топонимді қолдана отырып, Сейфуллин оқырмандарға Жамбыл облысының символы болып табылатын сәйкестілік, қарсылық және мәдени сабақтастық тақырыптарын қозғауға мүмкіндік бере отырып, баяндауды белгілі бір географиялық және мәдени контекстке байланыстырады. Бұл мысалдар кіріспе элементтерін Сейфуллин шығармаларына нақты сілтемелермен және олардағы топонимдерді қолданумен қалай суреттеуге болатындығын көрсетеді [2].

Сәкен Сейфуллин шығармаларындағы топонимдердің мысалдары, олардың маңыздылығы мен әңгімелердегі рөлін көрсетеді:

"Туған Ел" өлеңінде Семей қаласының есімі Қазақстанның Жетісу облысында өткізілген ақынның балалық шағы туралы естелік тудырады. Аймақтың өзендері, таулары мен далалары туралы ностальгиялық естеліктер арқылы Сейфуллин өзінің туған жерінің сұлулығы мен жомарттығын дәріптейді, сонымен бірге өз халқының алдында тұрған қиындықтарға қайғырады [2].

Сейфуллиннің "Тұрмыс толқынында" әңгімесінде Алматы қаласы, жақсы өмір іздеп өз ауылынан кетіп бара жатқан бас кейіпкер үшін талпыныс пен мүмкіндіктің символы ретінде көрінеді. Алматының жанданған көшелері, саябақтары мен театрларының жарқын суреттемелері арқылы Сейфуллин көші-қон, бірегейлік және әлеуметтік өзгерістер тақырыптарын зерттей отырып, қала заманының әсемдігін ауыл өмірінің қарапайымдылығымен салыстырады [2].

"Көкшетау" поэмасында ақын Қазақстанның солтүстігіндегі Көкшетау өңірінің табиғи сұлулығы мен мәдени маңызы туралы ой қозғайды. Аймақтың көлдері, ормандары мен тауларын лирикалық сипаттау арқылы Сейфуллин қазақ ақындары мен суретшілерінің ұрпақтарын шабыттандырған Мәңгілік пейзаждарға құрмет көрсетеді, сондай-ақ қоршаған ортаны сақтау және тұрақты даму қажеттігін атап көрсетеді [2].

"Экспресс" өлеңдер жинағында-Ташкент басты кейіпкер өзінің бақыты мен шақыруын іздейтін орынға айналады. Бұл топоним кейіпкердің өміріндегі өзгерістерді, оның өзгерістерге және жаңа мүмкіндіктерге деген ұмтылысын көрсетеді [2].

С. Сейфуллиннің табиғат туралы әңгімелерінде Балқаш көлін қалай суреттейтінін қарастырайық. Ол осы ерекше табиғи құбылыстың ұлылығы мен сұлулығын жеткізу үшін метафоралар мен бейнелерді пайдаланады. Осы сипаттамаларды талдау арқылы біз қазақстандық табиғаттың байлығы мен алуан түрлілігін және оның кейіпкерлердің өмірі мен кейіпкерлеріне әсерін сезіне аламыз.

Бұл мысалдар Сәкен Сейфуллиннің жер сезімін ояту, мәдени бірегейлікті жеткізу және Қазақстанның бай тарихи және географиялық ландшафты контекстінде тиесілілік, ностальгия және әлеуметтік өзгерістер тақырыптарын зерттеу үшін өз еңбектерінде топонимдерді қалай шебер қолданатынын көрсетеді.

Сәкен Сейфуллиннің әдеби корпусындағы топонимдерді талдау қазақ әдебиетінің тақырыптық байлығы, мәдени маңызы мен лингвистикалық күрделілігі туралы құнды түсінік береді. Сейфуллиннің прозасын, поэзиясын және өлеңдерін жүйелі түрде зерттеу арқылы бұл зерттеу топонимдердің баяндау пейзаждарын қалыптастыруда, мәдени жадыны оятуда және 20 ғасырдың басындағы Қазақстан контекстінде ұжымдық бірегейлікті қалыптастыруда атқаратын көп қырлы рөліне жарық түсірді [3].

Бұл зерттеудің нәтижелері Сейфуллин шығармаларында топонимдерді қолдануға қатысты бірнеше негізгі бақылауларды көрсетеді:

1. Семантикалық мағынасы: Сейфуллин мәтіндеріндегі топонимдер бай тарихи, географиялық және мәдени ақпаратты кодтайтын күшті белгілер ретінде қызмет етеді. Сейфуллин олардың стратегиялық орналастырылуының арқасында өз әңгімелерін семантикалық қабаттармен толтырып, орын сезімін оятып, Қазақстанның әлеуметтік-мәдени контекстіне тереңірек тартылуына ықпал етеді.

2. Баяндау функциялары: топонимдер Сейфуллин әдеби әлемінде әртүрлі баяндау функцияларын орындайды, кейіпкерлердің жеке басының маркерлері, сюжеттің даму факторлары және кейс-стади катализаторлары ретінде қызмет етеді. Ностальгия нышандары,

әлеуметтік өзгерістер маркерлері немесе қарсылық эмблемалары болсын, топонимдер Сейфуллиннің баяндау құралдарының ажырамас компоненттеріне айналады, оның шығармаларының мәтіндік палитрасын байытады.

3. Тақырыптық резонанстар. Талдау Сейфуллин мәтіндеріндегі нақты топонимдермен байланысты тақырыптық резонанстарды, соның ішінде Отан, көші-қон, Мәдени мұра және тиесілілік тақырыптарын анықтайды. Өзінің мәнерлі күшінің арқасында топонимдер Қазақстанның мәдени әртүрлілігі мен географиялық сұлулығын жаңа қабылдауға ықпал ете отырып, қазақстандық оқырмандардың ұжымдық санасында терең резонанс тудыратын орын сезімін тудырады.

Бұл зерттеудің маңыздылығы Орталық Азия контекстінде тілді, мәдениетті және сәйкестікті зерттеуге кеңірек мүмкіндіктер ұсына отырып, әдеби талдаудан асып түседі.:

1. Мәдениетті сақтау: Сейфуллин шығармаларында топонимдердің қолданылуын Құжаттау және талдау арқылы бұл зерттеу қазақ мәдени мұрасын сақтауға және насихаттауға үлес қосады, географиялық атаулардың мәдени бірегейлікті қалыптастырудағы және қазақ оқырмандарының тиесілілік сезімін тәрбиелеудегі тұрақты маңыздылығын атап көрсетеді.

2. Лингвистикалық зерттеу: Сейфуллин мәтіндеріндегі топонимдерді зерттеу болашақ лингвистикалық зерттеулер мен компьютерлік талдау үшін бай корпус ұсына отырып, қазақ әдебиетінің тілдік әртүрлілігі мен синтаксистік күрделілігі туралы құнды ақпарат береді. Пәнаралық тәсілдерді пайдалана отырып, ғалымдар қазақ әдеби дәстүрлері шеңберінде топонимдердің құрылымдық қасиеттері мен семантикалық нюанстарын зерттеуді жалғастыра алады [4].

Қорытындылай келе, Сәкен Сейфуллин шығармаларындағы топонимдерді талдау қазақ әдебиетінің тілдік әртүрліліктің, мәдени мұраның және баяндау инновацияларының жарқын гобелені ретіндегі егжей-тегжейлі портретін береді. Сейфуллин мәтіндеріндегі топонимдердің символдық күші мен тақырыптық резонансын аша отырып, бұл зерттеу қазақ әдебиетінің мәңгілік мұрасын және оның Орталық Азияның мәдени қиялына терең әсерін тереңірек түсінуге ықпал етеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Прманова Н. А. К вопросу об этнокультурной информативности казахских ойконимов. // Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin). - 2012. - №10 (125).
2. <https://adebiportal.kz/ru/authors/view/6>
3. Бекенова А.Б. Образная доминантность «степь» в произведениях Сакена Сейфуллина Материалы Республиканской научно- теоретической конференции «Сейфуллинские чтения – 9: новый вектор развития высшего образования и науки» посвященная дню Первого Президента Республики Казахстан. – 2013. – Т.2, ч.1. – С.273-275
4. Проблемы изучения нематериального культурного наследия народов Казахстана и Центральной Азии: топонимика, эпиграфика, искусство. Сб. мат-лов межд.науч. конф. – Алматы: Издательство EVO PRESS, 2014. – 292 с. + 32 с. вк

UDC 81-139

INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN DEVELOPING LISTENING SKILLS: CHALLENGES AND PROSPECTS IN EDUCATION

Дарлова Айкумис Нурлыкановна
aikumis.darlova@gmail.com
магистрант 1-го курса,
Международный университет «Астана»